

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 646 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashtirish sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махаммадиновна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabilik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарава	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni.....	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi.....	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida.....	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	
Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control	597
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari.....	602
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки	606
Жураев Ислон Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна	
Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba	612
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Turizm infratuzilmasi va uning tarkibiy tuzilishi	619
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi sabablari.....	623
Abdukadirova Kamola Azimovna	
Mintaqada turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari.....	627
Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li	
Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha infrastruktura holati.....	634
Dehqonov Burxon Rustamovich	
Soliqqa tortish maqsadida kadastr qiymatlarini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari.....	640
Kamilov Abror Anvarovich	

OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI SABABLARI

Abdukadirova Kamola Azimovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Phd talabasi

Annotatsiya: Ta'lim xizmatlari bozori tez o'zgaruvchan mehnat bozori bilan bevosita bog'liq, shuning uchun ham oliy ta'lim xizmatlari bozorining rolini tahlil qilish tanlangan mavzuning dolzarbligini belgilab beradi. Ushbu mavzu bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud, ammo bu masala bo'yicha ko'rsatkichlar doimiy ravishda yangilanish talab qiladi.

Kalit so'zlar: postindustrial jamiyat, oliy ta'lim xizmatlari bozori dasturi, xalqarolashuv, globallashuv, ta'lim eksporti.

Abstract: The market of educational services is directly related to the rapidly changing labor market, therefore the analysis of the role of the market of higher education services determines the relevance of the chosen topic. There are many studies on this topic, but the indicators on this issue require constant updating.

Key words: post-industrial society, higher education services market program, internationalization, globalization, export of education.

Аннотация: Рынок образовательных услуг напрямую связан с быстро меняющимся рынком труда, поэтому анализ роли рынка услуг высшего образования определяет актуальность выбранной темы. На эту тему существует множество исследований, но показатели по этому вопросу требуют постоянного обновления.

Ключевые слова: постиндустриальное общество, программа рынка услуг высшего образования, интернационализация, глобализация, экспорт образования.

KIRISH

XXI asrda jahon iqtisodiyotining rivojlanishi, industrial ishlab chiqarish, ya'ni mashinasozlik ustunlik qilgan sanoatdan, postindustrial qaysiki, xizmat ko'rsatish, fan va ta'limni, xususan, oliy ta'limni rivojlantirishga o'tish bilan belgilanadi [1; 2]. Bunday jamiyatda xodimning bilim darajasi, kasbiy mahorati, o'rganish qobiliyati va ijodkorligi eng qimmatli fazilatlardandir. Ammo bunda biz moddiy ne'matlarni ishlab chiqarish yo'qolib ketadi demogchi emasmiz, ularning iqtisodiy samaradorligi yangicha bilimlar bilan belgilanadi. Bunday holda innovatsion texnologiyalar va boshqaruvning yangi usullari bilan birgalikda malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyoj ortib boradi hamda mehnat bozori uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlash iqtisodiy o'sishning muhim shartlaridan biri bo'ladi. Malakali kadrlarning shakllanishi esa ta'lim xizmatlari bozoriga borib taqaladi.

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, ta'lim xizmatlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi bozor iqtisodiyotining umumiy qonuniyatlariga bo'ysunadi, lekin uning bir qator o'ziga xos xususiyatlari mavjud.

Ta'lim xizmatlari bozori ham boshqa bozorlar singari talab hamda taklif ta'sirida shakllanadi, faqat unda ishlab chiqaruvchidan (o'qituvchi) iste'molchiga (talaba) muhim hajmdagi bilim, malaka va ko'nikmalar yetkaziladi [2; 60]. Bu yerda ta'lim xizmatlari iste'molchilar tomonidan qaralganda tovar ham hisoblanadi. Ta'lim xizmatlarining maqsadi ham boshqa xizmatlar singari o'z mahsulotni iste'mol xususiyatlarini yaratishdan iborat, ammo ular o'rtasidagi asosiy farq ishlab chiqarish bozoriga borib taqaladi. Agar oddiy mahsulot bozorida iste'molchilarning ko'p foizi texnik xususiyatlari va imkoniyatlariga e'tibor qaratsa, ta'lim xizmatlari bozorida esa bilim darajasi va olingan ta'lim sifatiga ahamiyat beradilar.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Mehnat bozori uchun malakali kadrlarni tayyorlovchi asosiy ta'lim muassasasi bo'lmish oliy ta'lim xizmatlari bozori raqobatbardoshligini oshirish yo'llarini aniqlash ustida juda ko'p amaliy tadqiqotlar o'tkazilgan bo'lishiga qaramasdan, juda tez shiddatda rivojlanayotgan innovatsion o'zgarishlar tufayli qayta va qayta o'rganish zamon talabi bo'lib xizmat qilmoqda. Yana bir misol tariqasida mehnat bozori o'quv jarayonining bir sikliga qaraganda tezroq o'zgarishini ham olishimiz mumkin. Malakali kadrlarni yetishtirishga ketadigan 1 o'quv sikli 6 yilni o'z ichiga olsa, yani magistratura diplomini olish davri mobaynida mehnat bozorida talablarning mutloq o'zgarib ketishiga duch kelishimiz mumkin. Bu esa qaysidir yangi soha mutaxassislariga bo'lgan talabning yetishmasligiga olib kelishi mumkin. Shunday ekan oliy ta'lim tizimining oldida turgan eng katta masalalardan biri mehnat bozoriga yuqori darajada moslashuvchanlik hisoblanadi.

Bizning fikrimizcha, oliy ta'lim muassasalarining xalqarolashuvi jahon mehnat bozoridagi moslashuvchanlikni hamda raqobatbardoshlikni oshiruvchi yechimlardan biridir.

Xalqarolashuv ya'ni internatsionalizm (lotincha inter – “orada” va natio – “xalqlar”) – xalqlar o'rtasidagi do'stlik va hamkorlikni targ'ib qiluvchi mafkura [3]. Internatsionalizm marksizmda turli mamlakatlarga qarshi kurashdagi birdamligini bildiradi. Hozirda esa bu atama globallashuv atamasining muqobil variant sifatida ham ko'rsatiladi. Ammo adabiyotlarni o'rganish natijasida ma'lum bo'ldiki, internatsionalizm atamasi globalizm atamasidan avval paydo bo'lgan.

Globallashuv va xalqarolashuv jarayonlari orasidagi farq turli darajalarni qamrab oladi. Masalan, agar globallashuv jahon tizimlarini qamrab olsa, xalqarolashuv quyi darajadagi hodisalarni qamrab oladi. Globallashuv mamlakatlar o'rtasidagi madaniy, iqtisodiy va boshqa chegaralarni yo'q qilib, iqtisodiyot, bandlik va ta'lim sohalarida migratsiya oqimining kuchayishi bilan bog'liq bo'lsa, xalqarolashuv obyektning o'z faoliyatining xalqaro yo'nalishiga yo'naltirilganligini, masalan, oliy o'quv yurtlarining xalqaro yo'nalishda rivojlanish istagini aks ettiradi [4; 47-55].

Klassik maktab vakillaridan biri V.Pettining fikriga ko'ra, “Muayyan kasblar bo'yicha tajriba almashish, ayniqsa, xalqaro miqyosda tajribalar mehnat bozori uchun katta ahamiyatga ega”dir. V.Petti ilg'or tajribalarni o'tkazish mumkin bo'lgan usullarini juda to'g'ri aniqlagan. Bu boshqa mamlakatlardan yuqori malakali emigrantlarni qabul qilish yoki o'z xodimlarini o'qitish va malakasini oshirish deb ko'rsatgan. “Deylik, gollandlar o'z san'atida bizdan ustunroq, bunday holda ma'lum miqdordagi ishchilarni tanlab olishimiz yoki o'zimizning eng qobiliyatli odamlarimizni san'atini o'rganish uchun u yerga yuborishimiz yaxshiroq emasmi?” deb ko'rsatadi u [5].

Xalqarolashuv boshqa sohalarda ham muhim o'rin egallagani kabi oliy ta'lim sohasining ham juda muhim qismi deya olamiz. Oliy ta'lim muassasasi innovatsion g'oya va qobiliyatga ega yuqori saviyali mutaxassislarni tayyorlaydigan maskan bo'lgani sababli bunday iste'dod egalari keng xalqaro dunyoqarashga ega bo'lib, xalqaro miqyosda tushunishlari va muloqot qila olishlari kerak. Bunda bizga oliy talim muassasalarining xalqarolashuvi katta yordam beradi. Oliy ta'limning xalqarolashuvi mamlakatdagi yetishmayotgan intellektual bo'shliqlarning qoplanishiga sababchi bo'lishi mumkin.

Xalqarolasuv deganda biz faqat talabalar almashinuvini, ya'ni xorij talabalarini mamlakatimiz hududidagi ta'lim muassasalariga jalb qilish hamda o'zimizning talabalarni xorij makalasini o'rganishga yuborishni nazarda tutayotganimiz yo'q. Balki bunda oliy talim muassasasi akademik xodimlarini ham nazarda tutayapmiz.

Rivojlanayotgan mamlakatlarning rivojlangan mamlakatlar ta'lim tajribasi va boshqaruv usullarini o'rganishlari jamiyatning ochiqlik darajasini oshirishga, ko'p madaniyatli savodxonlik va chet elliklar bilan muloqot qilish qobiliyatlarini oshiradi. Bu esa, o'z navbatida, mamlakatlar iqtisodiyot, siyosat va fan-texnika madaniyatini modernizatsiya qilishga ko'maklashadi [6; 14].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishini amalga oshirishda statistik, empirik tahlil qilish asosida mavjud muammolar aniqlab olingan va oliy ta'limni rivojlantirish hamda uning raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

“Oliy ta'limni xalqarolashtirish” kabi tushuncha XX asrning 80-yillarida paydo bo'lgan va dunyoning turli mamlakatlarida milliy ta'lim tizimlari rivojlanishining eng muhim ko'rsatkichlaridan biriga aylanib kelmoqda [7; 1].

Oliy ta'lim muassasasini xalqarolashtirish, birinchidan, zamonaviy iqtisodiyot hamda insoniyatning yashashi va rivojlanishi uchun zarur, ikkinchidan, zamonaviy siyosat rivoji uchun va nihoyat, uchinchidan, ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirish uchun muhimdir.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarorlarida xalqaro ta'lim tizimini qo'llash, xorijiy olim, o'qituvchi va mutaxassislarni jalb qilish to'g'risida bir qancha bandlar kiritganlarini ko'rishimiz mumkin [8].

YUNESKOning statistika instituti ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yilning 1-yanvar holatiga xorijda tahsil olayotgan o'zbekistonlik talabalar soni 85,9 ming nafarni tashkil etdi [9; 1]. Yana ushbu jadvalda respublikamizda tahsil olayotgan xorijlik talabalar sonini yillar mobaynida ortib borayotganini ko'rishimiz mumkin.

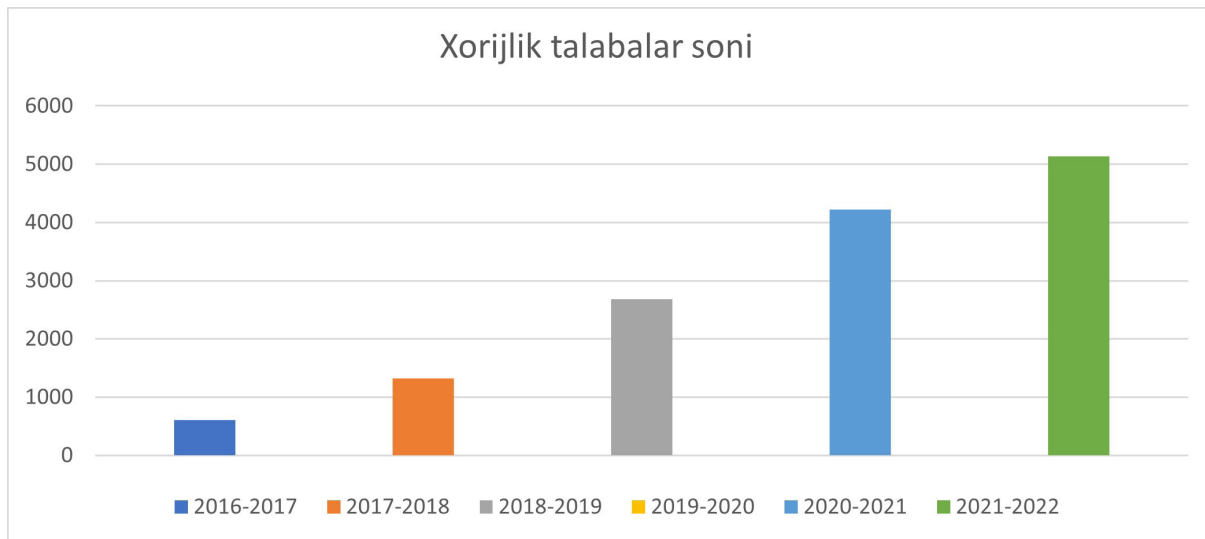
1-jadval: Xorijik talabalar soni [10]

O'quv yili	Talabalar soni
2016/2017	603 nafar
2017/2018	1320 nafar
2018/2019	2685 nafar

2019/2020	3593 nafar
2020/2021	4219 nafar
2021/2022	nafar

Jadvalda O'zbekistonda tahsil olayotgan xorijlik talabalar soni 2021-yilda 2016-yilga qaraganda 8 baravarga oshganligi ko'rinib turibdi. Ammo bu ko'rsatkichni qisqa vaqt ichida sezilarli darajaga ko'tarish uchun "Ta'lim eksporti" bo'yicha loyihalar ishlab chiqish bizning kelgusidagi oldimizda turgan vazifalardan biri bo'lmog'i lozim.

1-rasm: Xorijlik talabalar soni tahlili

Manba: <https://oliygoh.uz/post/xorijlik-talabalar-soni>

Shunday qilib, oliy ta'limni xalqarolashtirish ta'lim xizmatlari bozori eksportini ham kengayishiga sababchi bo'ladi. Ta'lim eksporti uchun bir necha yillik strategiyalarni ishlab chiqishda oliy ta'lim xizmatlarining ingliz tilida bo'lishi xorijlik talabalar oldida o'sha ta'lim muassasasining jozibadorligini yanada oshiradi. Buni hisobga olgan holda bir qancha Yevropa oliy ta'lim muassasalari ingliz tilidagi ta'lim xizmatlarini hamda dasturiy ishlanmalarini taklif qilmoqda. Hammamizga ma'lumki, ta'lim eksporti faqatgina oliy ta'lim raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmasdan turizm hamda savdo sohalarining rivojlanishi bilan bir qatorda mamlakat iqtisodiyotining ham raqobatbardoshligini oshirishga sababchi bo'ladi. Har qanday mamlakatning raqobatbardoshligi ko'rsatichlari o'changanda uning eksport salohiyati hisobga olinadi. Shunday ekan ta'lim eksporti masalalari bo'yicha milliy loyihalar ishlab chiqish biz olimlarning oldimizdagi asosiy masalalardan biridir.

So'nggi yillarda rivojlangan malakatlarda ta'lim eksporti bo'yicha loyihalarning ko'payishiga yana bir sabablardan biri unga yuqori foyda beruvchi biznes sifatida ham qaralmoqdaligidadir. Haqiqatdan ham ta'lim eksporti foyda olish maqsadida xorijlik talabalarga ta'lim xizmatlarini sotishga qaratilgan biznes turidir. Bu eksportning ikki tonini ko'rib chiqishimiz mumkin.

Birinchidan, xorijlik talabalarni mamlakat hududiga jalb qilish orqali oliy ta'lim xizmatlarini sotish nazarda tutilsa, bunda oliy ta'lim muassasalarining jozibadorligini oshirish eng oliy masalalardan biridir. Oliy ta'lim muassasalarining jahon standartlari darajasida xizmat ko'rsatishi uchun oliy ta'lim muassasasining moliyaviy ahvoli bilan birga akademik xodimlarning malaka hamda ko'nikmalari jahon standartlari darajasiga javob berishi kerak.

Ikkinchidan, xorijlik talabalarni o'z hududlarida turib boshqa mamlakat oliy ta'lim muassasasida tahsil olishlari nazarda tutiladi. Ya'ni bunda ta'lim muassasalarining davlatdan tashqari filiallarini ochish orqali ta'lim xizmatlarini sota oladi. Ammo eksportning ushbu turi juda katta moliya talab qiladi. Moliyaning yetarli bo'lmashligi orqali oliy ta'lim muassasasi filialining sifatli ishlashi uchun zarur infratuzilma bilan ta'minlanmasligi mumkin.

Hozirgi vaqtda eksportning ushbu turi tobora ommalashib borayotganini mamlakatimizda ochilayotgan xorij universitetlari filiallari sonidan ham ko'rish mumkin.

Bunga misol tariqasida Moskva Xalqaro aloqalar davlat institutining MGIMO menejment va siyosat fakultetining ikki tomonlama magistratura dasturini keltirib o'tamiz. Ushbu dasturlarning o'quv rejasiga ko'ra, birinchi kurs talabalari hamkor davlat universitetida, ikkinchi yil MGIModa o'qishadi. O'qishni tugatgandan so'ng bitiruvchilar ikkita davlat diplomiga ega bo'ladilar - MGIMO va hamkor universitet [11: 15-36].

XULOSA

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, ta'lim xizmatlari eksporti juda tez sur'atlarda rivojlanayotganiga qaramasdan unga bo'lgan e'tibor yetarlicha baholanmaydi. Mamkalamizda ta'lim eksportiga bo'lgan e'tibor xomashyo eksportiga qaraganda ancha kam foizda ekanligi barchamizga ma'lum. Ammo biz ta'lim eksporti orqali nafaqat davlat iqtisodiyotnigina yaxshilabgina qolmay, balki tashqi siyosatning madaniyat sohasidagi asosiy yo'nalishlarini kengaytirishimiz, xalqaro maydonda raqobatbardoshlikni oshirish, jahonda gumanitar hamkorlik doirasidagi ishlarni amalga oshirishimiz mumkinligini e'tiborga olishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Экспорт образования как фактор экономического роста страны. Манукян Артак Ростомович, старший преподаватель кафедры государственного управления факультета управления и политики МГИМО МИД России. С-2
2. Галичин В.А. Международный рынок образовательных услуг: основные характеристики и тенденции развития. М.: Дело, 2015. 60 с.
3. Интернационализм – Википедия (wikipedia.org)
4. Макбурни Г. Глобализация как политическая парадигма высшего образования // Высшее образование сегодня. 2001. № 1. С. 47- 55.
5. Петти Вильям. Трактат о налогах и сборах // Шедевры мировой экономической мысли. – Т.2. – Петрозаводск: "Петроком", 1993.
6. Научная статья УДК 378.14 DOI: 10.18101/2307-3330-2023-1-13-18 интернационализация образования – ведущая тенденция современного мира © Ван Юйчэнь магистр русского языка и литературы, © Базарова Татьяна Содномовна доктор педагогических наук, профессор, Бурятский государственный университет имени Доржи Банзарова Россия, С-14
7. <https://roscongress.org/materials/internatsionalizatsiya-rossiyskogo-obrazovaniya-v-sovremennykh-usloviyakh/>
8. lex.uz/acts/-3171590
9. <https://daryo.uz/2022/11/17/xorijda-oqiyotgan-ozbekistonlik-talabalar-soni-malum-qilindi>
10. <https://oliygo.uz/post/xorijlik-talabalar-soni>
11. Альтбах Ф., Райсберг Л., Пачеко И. Академическое вознаграждение и контракты: мировые тенденции и реалии // Как платят профессорам. Глобальное сравнение систем вознаграждения и контрактов / под ред. Ф. Альтбаха, Л. Райсберга, М. Юдкевича, Г. Андрущака, И. Пачеко. – М.: Изд. дом ВШЭ, 2012. – С. 15–36.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.